

Демченко Е. М. Становлення особистісної зрілості та життєвої компетентності учнів школи першого ступеня. Виховна система класу / Інноваційність виховного процесу в сучасному освітньому просторі: теоретичні основи та досвід творчих класних керівників Одещини. / Упоряд. О. І. Чешенко. – Одеса, 2012. – 197 с. – С. 68 - 88.

ОСОБИСТІСНА ЗРІЛІСТЬ ТА ЖИТТЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Виховна система класу

Евеліна ДЕМЧЕНКО,
вчитель початкових класів вищої категорії приватної школи «МРІЯ» м. Одеси, вчитель - методист, лауреат Всеукраїнського конкурсу «Класний керівник – 2004», нагороджена «Авторським свідоцтвом» обласного Ярмарку педагогічних ідей та технологій – 2006

Вже багато років в глибинах традиційного підходу до навчання зріла, зрощувалася нова філософія освіти, де на перший план висувається питання цінності людської особистості. Ті ідеї, які я знаходила в працях педагогів – новаторів, гуманістів Софії Русової, В. Сухомлинського, Я. Корчака, Ш. Амонашвілі, А. Макаренка були підтримані вимогами сучасності. Альтернативою традиційного навчання та виховання стала філософія особистісно орієнтованого підходу, як основи освітньо – виховного процесу.

В цьому аспекті розвитку освіти стратегія моєї роботи направлена на моделювання комфортного і творчого освітнього середовища, в якому з врахуванням закономірностей розвитку та дозрівання дитини будуть створені особливі умови для актуалізації рушійних сил її особистісного росту. В такому середовищі, завдяки умовам підтримки та захисту буде відбуватися:

- *формування позитивного „Я” – образу*”, який, в свою чергу відповідає за можливість *самореалізації*;
- *ефективна соціалізація дитини*, завдяки якій школа другого ступеню отримає зрілу на своєму рівні, компетентну особистість.

До цього переліку треба додати ще пошук шляхів співпраці, співдружності між вчителем, учнями та батьками, між самими учнями.

Мені здається, що *процес формування особистісної зрілості та життєвої компетентності у шкільні роки буде здійснюватися успішно*, якщо в освітньому середовищі, забезпечимо гармонійне поєднання інтелектуального і соціального розвитку, тобто *розвиток індивідуальних здібностей і соціально значимих якостей особистості, особистісних і соціально ціннісних орієнтацій і інтересів.*

СИСТЕМА ВИХОВНОЇ РОБОТИ КЛАСУ

Досвід моєї роботи з класом зорієнтовано на такі критерії розвитку особистості учня першого ступеню:

- *навчальна зрілість* (показник особистісної зрілості на цьому віковому етапі: елементарні знання, уміння і навички з предметів, узагальнені навчальні

вміння; мотивація продовження навчання, високі моральні якості та певні ціннісні орієнтації, відповідність віковим нормам фізичного і психологічного розвитку, знання елементарних моральних правил поведінки);

• *життєва компетентність* (важливий результат навчання та виховання: вміння самостійно добувати знання, грамотно працювати з інформацією; вміння аналізувати ситуації, осмислено застосовувати комплекс знань, вмінь та навичок відповідно до життєвої ситуації, діяти адекватно, брати на себе відповідальність за певну діяльність, поведінку, вчинки; вміння аналізувати системи, взаємини, вдало будувати взаємини з іншими, співробітничати, вміння розв'язувати конфлікти; оволодіння діяльністю по самопроектуванню; конструювання особистісних та залучення зовнішніх ресурсів самореалізації та рефлексії; оволодіння комунікативною діяльністю, конструктивне поєднання власних та зовнішніх ресурсів само - та взаємодопомоги в суспільному житті).

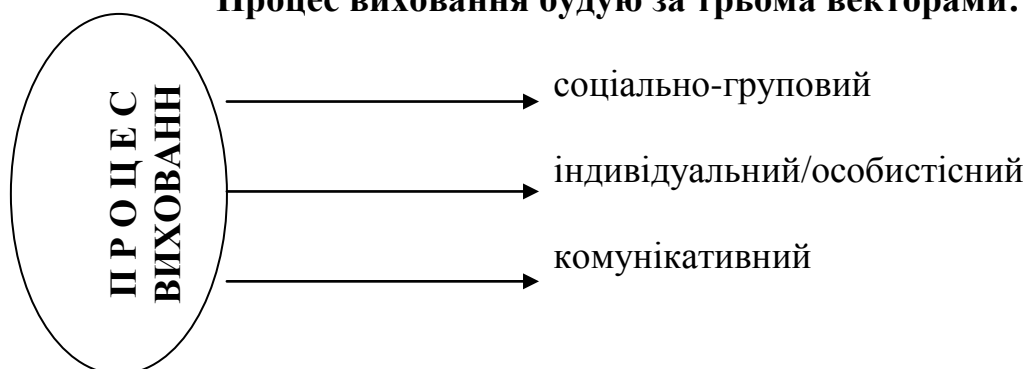
Провідна ідея досвіду: сприяти особистісній зрілості та життєвій компетентності особистості учня початкової школи.

Мета мого досвіду: створити виховну модель життєдіяльності класу школи першого ступеню:

- в якій буде цікаво і радісно жити дітям,
- яка буде сприяти вирішенню найважливіших аспектів ефективної соціалізації, особистісній зрілості та життєвої компетентності в умовах підтримки та захисту дитини в школі першого ступеню.

За інноваційним потенціалом досвід моєї роботи можна охарактеризувати як *комбінаторно-моделюючий*. На основі творчого конструктивного поєднання відомих педагогічних та психологічних особистісно орієнтованих теорій, ідей, методик виховної та корекційної роботи, я моделюю свою виховну систему класу.

Процес виховання будує за трьома векторами:

- 1) соціально-груповий: прийняття загальнолюдських та національних цінностей, культурних та прогресивних родинно-побутових і релігійних традицій, норм, заборон учасниками навчально-виховного процесу;

- 2) індивідуальний/особистісний: відокремлення себе з середовища - самопізнання, саморозвиток, самовиховання, самонавчання, самоствердження, самооцінювання, самореалізація тощо;
- 3) комунікативний: взаємодія з середовищем - батьками, вчителями, однолітками, іншими дорослими, літніми людьми.

Для реалізації провідної ідеї я створила таку виховну систему класу, яка упорядковуючи сукупність взаємодіючих компонентів сприяє вирішенню найважливіших аспектів ефективної соціалізації, особистісній зрілості та життєвій компетентності в умовах підтримки та захисту дитини.

В основі системи виховної роботи класу я визначила слідуючі **умови підтримки та захисту дитини в системі „вчитель-учень”**.

УМОВИ ПІДТРИМКИ ТА ЗАХИСТУ ДИТИНИ

1. **створення позитивного соціального оточення** (прийняття дитини такою, якою вона є, розвиток позитивних стосунків, взаєморозуміння, толерантності, особиста та групова підтримка кожної дитини, створення „ситуації успіху”);
2. **особистісні, нейродинамічні та психофізіологічні особливості дитини;**
3. **соціальна активність учня** (розвиток почуття включеності в активне суспільне життя класу, школи, залучення кожної дитини до активної творчої діяльності, використання динамічної системи доручень, виконання улюблених справ, утвердження відчуття особистісної значущості);
4. **допомогу фахівців (медиків, психологів).**

Створена система виховної роботи класу, як „живе творіння” при необхідності змінюється, удосконалюється в залежності від суб’єктивних та об’єктивних факторів. Серед них можу назвати наступні: особливості батьківської спільноти або соціального досвіду учнів, рівень вихованості учнів, особистісні риси учасників виховного процесу тощо.

В основу виховної системи класу я поклала **сім принципів**:

1. природовідповідності,
2. гуманізації,
3. демократизації,
4. принцип цілісності, системності та неперервності,
5. принцип культуровідповідності,
6. принцип співробітництва,
7. діяльнісний принцип.

При створенні виховної моделі класу, особлива увага була приділена психологічним особливостям молодших школярів. Так, Е. Еріксон називав період життя дитини молодшого шкільного віку стадією «формування продуктивності». У цей період на зовнішньому плані учня провідною є навчальна діяльність, але ще велике місце в його житті продовжує посідати

ігрова діяльність (на це я спиралася при виборі основних форм реалізації виховної мети).

Зважаючи на те, що вік людини від 6 до 10 років розглядається як сенситивний до розвитку здібності дитини виділяти невідоме в проблемній ситуації та до активного її вивчення. У молодшого школяра вже чітко сформовані дві форми діалогу: як засіб керування міжособистісним спілкуванням та як засіб організації індивідуального мислення. Коли дитина ставить питання, це не просто цікавість, це виявлене особистістю протиріччя. Тому питання, які ставлять діти, активізують їхні процеси мислення, спонукають до свідомого вибору в життєвих ситуаціях. Це, в свою чергу, пов'язано з цілепокладанням.

Згідно періодизації Л. Дзюбко, в період 6 - 10 років світ цілісний для особистості і провідним є душевне становлення дитини. Внутрішня логіка розвитку така: винайдення душевних сил, способів спілкування, сенсів життя, здатність відгукнутися на нестатки, слухняність. Це дуже важливий вік, оскільки закладає здатність навчатися і бути відкритим усьому новому на все життя. Діти стають більш об'єктивними в своїх оцінках, це сприяє формуванню в позитивному напрямку оціночній складовій «Я-образа». Ця лінія розвитку мені здається дуже особливою як в сучасному, так й майбутньому житті особистості, бо самооцінка, згідно висновкам психологів, доволі стійка у часі особистісна характеристика. А життєвий шлях людини багато в чому визначається її «життєвим стартом», тобто періодом дитинства, коли відбувалося становлення особистості.

П'ЯТЬ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМКІВ ВИХОВНОЇ РОБОТИ КЛАСУ

Створена система виховної роботи класу ефективно впроваджується за **такими пріоритетними напрямками:**

I. Диференціація та індивідуалізація виховного процесу.

II. Створення умов для організації життєдіяльності учнівського колективу за Програмою «Чотирьох Азбук» (“Азбука мого “Я”, “Азбука культури”, „Азбука моральності”, “Азбука здоров'я”) для молодших школярів.

III. Створення комфортного виховного середовища на основі гуманізації та демократизації шкільного життя.

IV. Формування педагогічної культури батьків, консолідація зусиль вчителя та батьків для створення комфортних умов життя дитини в сім'ї, класі, соціумі.

V. Інтеграція зусиль вчителя та виховного середовища школи у справі створення умов для ефективної соціалізації, сприяння соціальної зрілості та життєвій компетентності молодших школярів.

МОДЕЛЬ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ КЛАСУ

«СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ ТА ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ШКОЛИ ПЕРШОГО СТУПЕНЯ»

Провідна ідея: сприяння особистісній зрілості та життєвій компетентності особистості учня початкової школи

Мета: створити виховну модель життєдіяльності класу, в якій буде цікаво і радісно жити дітям, і яка буде сприяти вирішенню найважливіших аспектів ефективної соціалізації, особистісній зрілості та життєвої компетентності в умовах підтримки та захисту дитини в школі першого ступеню.

ПРИНЦИПИ

Природовідповідності	Гуманізації	Демократизації	Цілісності, системності і неперервності	Культуровідповідності	Співробітництва	Діяльнісний
----------------------	-------------	----------------	---	-----------------------	-----------------	-------------

ПРИОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Диференціація та індивідуалізація виховного процесу на основі діагностичного вивчення особистості, класного колективу, батьківської спільноти	Створення умов для організації життєдіяльності учнівського колективу за творчою Програмою „Чотирьох Азбук”	Створення комфортного виховуючого середовища на основі гуманізації та демократизації шкільного життя	Формування педагогічної культури батьків, консолідація зусиль вчителя та батьків для створення комфортних умов життя дитини в сім’ї, класі, соціумі.	Інтеграція зусиль вчителя та виховного середовища школи
---	--	--	--	---

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМКІВ

Тестування, спостереження, анкетування, опитування, ранжирування, аналіз продуктів творчості, бесіди	ПРОГРАМА „Чотирьох Азбук”				Система відносин. Система норм та правил поведінки. Динамічна система доручень. Традиції сім’ї, класу, школи, регіону	Система роботи з батьками
	Азбука мого „Я”	Азбука культури	Азбука моральності	Азбука здоров’я		

ОСОБИСТІТЬ ВИПУСКНИКА
школи першого ступеню
соціально-адаптована, творча,
яка має систему сенсожиттєвих координат

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ

1. Диференціація та індивідуалізація виховного процесу.

Реалізацію даного напрямку здійснюю шляхом регулярного діагностичного вивчення особистості, класного колективу, батьківської спільноти. Використовую наступні методи та прийоми: спостереження; анкетування, тестування; опитування; ранжирування; аналіз продуктів творчості; бесіди. Отримані результати мною аналізуються і враховуються при плануванні виховної та корекційної роботи з учнями, батьками.

2. Створення умов для організації життєдіяльності учнівського колективу, реалізація пріоритетних напрямків у виховній роботі класу за **Програмою „Чотирьох Азбук”** („Азбука мого „Я”, „Азбука культури”, „Азбука моральності”, „Азбука здоров'я”) для молодших школярів.

Реалізуючи Програму „Чотирьох Азбук” як технологію організації виховного процесу, здійснюю моделювання комфортного і творчого освітнього середовища, в якому створені особливі умови для актуалізації рушійних сил особистісного росту кожної дитини. В такому середовищі, завдяки клімату підтримки та захисту, співпраці та співдружності, відбувається формування позитивного „Я”– образу”, який в свою чергу відповідає за можливість самореалізації; відбувається ефективна соціалізація дитини, завдяки якій школа другого ступеню отримує зрілу на своєму рівні, компетентну особистість.

Дев'ять головних умов

Свою роботу я орієнтую на створення *дев'ять головних умов*, які в своїй сукупності сприяють особистісній зрілості та життєвій компетентності дитини молодшого шкільного віку:

1. для організації різноманітної (групової, індивідуальної, комунікативної) пізнавальної, творчої, особистісно й суспільно значимої діяльності дітей у класі;
2. для успішного самоствердження кожного вихованця у різних видах діяльності та отримання кожним соціального статусу в середовищі ровесників (“потреба в повазі, визнанні, в підтримці”);
3. для оволодіння діяльністю по самопроектуванню;
4. для навчання прийомам *семи „само-”*:
  - самопізнання,
  - саморегуляції,
  - самовиховання,
  - саморозвитку,
  - самонавчання,
  - розвитку дитячого самоврядування для оптимальної соціалізації,
  - самореалізації в майбутньому дорослому житті;
5. сприятливого морально-психологічного клімату, продуктивних міжособистісних стосунків у колективі для забезпечення умов захищеності кожного;

6. пошуку оптимальних моделей стосунків у системі „класний керівник - вихованець – дитячий колектив - батьки”;
7. для формування морально здорового способу мислення та інтеріоризації загальнолюдських цінностей суспільних норм поведінки не тільки в соціальному плані, а й у внутрішньому;
8. для прищеплювання любові до рідної мови і культури, поваги до національно-культурних, духовних, родинних цінностей;
9. для зберігання і зміцнення психологічного, духовного соціального і фізичного здоров'я вихованців.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМИ „ЧОТИРЬОХ АЗБУК” для молодших школярів.

Реалізація Програми „Чотирьох Азбук” відбувається на протязі чотирьох років навчання у школі першого ступеню. Кожна чверть навчального року має пріоритетний напрямок в роботі:

1. „Азбука мого „Я” (I чверть н. р.);
2. „Азбука культури” (II чверть н. р.);
3. „Азбука моральності” (III чверть н. р.);
4. „Азбука здоров'я” (IV чверть н. р.).

Програма “Чотирьох Азбук” – це технологія організації виховного процесу в школі першого ступеню в аспекті особистісно орієнтованого навчання та виховання.

Однією із умов самореалізації особистості є різні види діяльності у найрізноманітніших формах, але найважливішою є *організація учнівського самоврядування*. Вона має чітку структуру і через широко розвинену систему органів самоуправління забезпечує включення дітей в різноманітну, цілеспрямовану діяльність колективу, допомагає кожному учню розкрити свої творчі здібності, отримати необхідну підтримку, допомогу, або реалізувати один з найсильніших мотивів діяльності – реальну допомогу ближньому. *Зміст дитячого самоврядування* в тому, щоб діти набували особистісного досвіду демократичних стосунків в умовах сприятливих для їх соціалізації та самореалізації.

Програма „Чотирьох Азбук”(„Азбука мого „Я”, „Азбука культури”, „Азбука моральності”, „Азбука здоров'я”) відбувається як гра - подорож по країні Зелених каштанчиків.

Головним в роботі за Програмою є принцип надання можливості молодшому школяру:

- ⇒ набути позитивного власного досвіду пізнання оточуючого середовища на конкретних творчих справах шляхом організованого співробітництва та взаємодії, у сюжетно-ролевих іграх, конкурсах, змаганнях;
  - ⇒ розкрити свої творчі здібності, отримати необхідну допомогу та підтримку;
  - ⇒ формувати в собі риси зрілої, компетентної особистості.
- Ігрові форми використовуються за всіма напрямками програми.

Творча програма „Азбука мого „Я”

Основна мета: сприяти збереженню та зміцненню психологічного здоров'я, адаптивній соціалізації, особистісній компетенції.

Основні завдання:

1. Вивчення індивідуальних особливостей учнів, їх інтересів, нахилів, здібностей: спостереження; бесіди; анкетування; метод зіткнення поглядів; метод ранжирування; метод соціометричного вибору; методи оцінювання вибору; вивчення поведінки дітей у певній педагогічній ситуації; аналіз продуктів творчості.
2. Формування поняття „свого Я”, його цілісного зв'язку з іншими „Я” та об'єктами природи; актуалізація індивідуального досвіду;
3. Створення умов для успішного самоствердження кожного вихованця у різних видах діяльності та суспільних норм поведінки; отримання кожним соціального статусу в середовищі ровесників („потреба в повазі, визнанні”); усвідомлення своєї унікальності й унікальності будь-якої людини.
4. Виховання позитивної самооцінки.
5. Створення умов для опанування рефлексією як засобом самопізнання, здібністю концентрувати свідомість на самому собі, внутрішньому світі та своєму місті у відношеннях з іншими.
6. Навчання учнів прийомам саморегуляції.
7. Формування потреби в саморозвитку, самозмінах, що підштовхує до наступної самореалізації.
8. Створення сприятливого морально-психологічного клімату, продуктивних міжособистісних стосунків у колективі, тобто забезпечення умов захищеності кожного.
9. Створення оптимальних моделей стосунків у системі “класний керівник - вихованець – дитячий колектив”.
10. Підвищення ступеню адаптованості дітей.
11. Сприяння розвитку довільності в різних сферах (емоційній, у поведінці, у сфері спілкування).

Підсумок роботи за програмою „Азбука мого „Я” здійснюється на СВЯТІ – ПРИВАЛІ „Я, ти, він, вона - разом дружна сім'я”.

Ефективними формами реалізації програми „Азбука мого „Я” є психогімнастичні міні-заняття, релаксаційні хвилинки, ігри-імітації, ігри-перевтілювання, психологічні ігри-вправи, вільне і тематичне малювання, колективне або групове створення казок, продуктивна діяльність, „акваріум бажань”.

Психогімнастичні міні-заняття. Працюючи за творчою програмою „Азбука мого „Я”, багато уваги приділяю проведенню психогімнастичних міні-занять. Театралізовані етюди, ігри, вправи у своїй сукупності направлені на розвиток та корекцію пізнавальної та емоційно-особистісної сфери. На таких заняттях знайомлю дітей з людськими емоціями, характерними особливостями їх виразу мімікою та рухами („Смачна цукерка”, „Зустріч з товаришем”, „Колобок розмовляє з лискою”, „Різні настрої”, „Мама радіє”

тощо). Такі вправи допомагають дітям знищити перепони у спілкуванні, краще розуміти себе та інших, поважати почуття кожної людини, зняти емоційну або фізичну напругу. Тому застосовую такі форми реалізації програми „Азбука мого „Я” не тільки як окремий вид позаурочної діяльності, а й на уроці.

Релаксаційні хвилинки („Як стукоче серце ластівки”, „Як пшениченька шумить”, „Як проростає зернятко”, „Дерево у бурю”, „Зігрій своїм подихом пташку”, „Хвилі океану”) тренують сприйняття, вміння тонко відчувати оточуюче середовище, розвивають довірливість, вміння встановлювати внутрішню рівновагу, знижують напруження дитини та відкривають шляхи до внутрішніх резервів.

Всі ми в класі полюбляємо ігри-імітації, ігри-перевтілювання, запропоновані І.З.Посталовським; психологічні ігри-вправи. Ігри-вправи направлені на зниження агресії, тривоги, рішення проблем та конфліктів, розвиток почуття приналежності до групи та співпраця з однолітками; підвищення рівня впевненості в собі, самоповаги, самооцінки, саморегуляції, довіри, співчуття, внутрішньої компетенції запропоновані вчителям Клаусом Фопелем.

Малювання (вільне чи тематичне, за допомогою шаблонів чи від плями, під музику чи під час прослуховування казки, колективне, групове чи індивідуальне) допомагає мені навчати дітей навичкам адекватного сприйняття, виразу себе через засіб невербального спілкування. Мої дітлахи полюбляють такий вид роботи, як колективне або групове створення казок. Спільна творча праця пробуджує душу дитини, допомагає їй знайти адекватні засоби розв’язання соціальних конфліктів, або конфлікту, який може бути підґрунтям порушень в поведінці. Я впевнена, що поведінка не є проблема, це ключ до проблеми, це барометр відношення дитини до себе, це проблема на рівні самоцінності.

Казку можна створювати, застосовуючи прийоми: „продовжуй по колу”, „ти – мені, я – тобі”, „одна голова – добре, а двадцять – краще”, „мозковий штурм”. Дітям подобається, коли в процес складання казки підключаю дію, наприклад: будівництво скульптури казки, театралізація уривка казки ляльками (експромт). Для того, щоб мої вихованці стали мудрішими, гармонічно застосовували свій ігровий досвід в конкретних життєвих ситуаціях, приділяю увагу рефлексії, бо вважаю, що це важливий засіб самопізнання, який сприяє розвитку здібності концентрувати свідомість на самому собі, на внутрішньому світі та своєму місті у відношеннях з іншими, у оточуючому середовищі.

„Акваріум бажань”. Вже з третього класу два рази на рік проводжу роботу, яку я назвала „Акваріум бажань” (варіації: „Лист Діду Морозу”, „Лист чарівнику”). Виготовляючи паперову рибку, дитина обмірковує своє бажання, записує його на виробі та „відпускає” свою рибку у імітований акваріум. Ці бажання – ціннісні орієнтири моїх дітей. Узагальнений аналіз дає мені можливість коректувати виховні дії по особистісному вектору, або робити висновки стосовно тенденцій особистісного росту за навчальний рік.

Майже всі продукти творчої діяльності моїх вихованців (казки, вірші, малюнки, колажі, вироби з пластиліну, з паперу) я ретельно вивчаю як об'єктивні свідчення вільного самовираження, думок моїх вихованців. Цей аналіз дозволяє робити динамічну оцінку внутрішнього стану дитини.

Творча програма „Азбука культури”

Основна мета: Формування громадянина – патріота України; формування у дитини моральної, мовної, художньо-естетичної, правової, екологічної, трудової культури.

Основні завдання:

- виховання поваги до Конституції, державної символіки;
- виховання любові до рідної мови і культури, повага до національно-культурних, духовних цінностей;
- виховання почуття причетності до свого народу;
- виховання поваги до батьків, старших, історії рідного народу;
- забезпечення високої художньо-естетичної освіченості і вихованості особистості;
- знайомство з неписаними законами лицарської честі;
- формування творчої, працелюбної особистості;
- виховання екологічної культури та гармонійних відносин з природою;
- зв'язок виховання з життям.

Підсумок роботи за програмою „Азбука культури” здійснюється на СВЯТІ – ПРИВАЛІ „Золота криниця мудрості”.

Працюючи за програмою „Азбука культури” велику увагу приділяю формуванню уявлення про національні символи України - Герб, Прапор, Гімн; початковим знанням про громадянство України, Конституцію України; правилам поведінки у школі, вдома, на вулиці; вихованню любові до рідного краю. Діти отримують знання як на уроках так і на позакласних заходах (**виховні години:** *“Чому наш прапор жовто-блакитний ?”, “Вітчизна з чого починається ?”, “Хліб як символ народного добра”, “Про що розповідає наш герб”, “Народні та рослинні символи України”, “Що я знаю про своє село”, “Що я знаю про Одесу” тощо.* **Свята:** *“Тато, мама, я - дружна сім'я”, “Вклонімося мамі до землі”, “Свято матері”, “Свято бабусь” тощо).*

Для розвитку **високої мовної культури дитини**, виховання почуття причетності до свого народу знайомлю їх з українськими народними піснями, казками, приказками, примовками, загадками, звичаями та обрядами.

Цю роботу проводжу у формі **свят, конкурсів, змагань, вікторин** (конкурс виразного читання *“Наша країна – Україна”*. Конкурси: *“Українські витівки”, казкарів і байкарів, знавців народних звичаїв, прикмет, загадок.* Конкурс оповідань: *“А я книжечку читаю, свою мову добре знаю”*. Інсценування українських народних пісень, казок; свято *“Рідна мова - пісня солов'їна” Андріївські вечорниці, Свято Миколая, Різдвяні свята тощо).*

З перших днів перебування у школі у дітей формую трудові навички і вміння, ознайомлюю з різними видами праці, з різними групами професій. Роботу проводжу у формі бесід, виховних годин, зустрічей, сюжетно-

рольових ігор, виготовлення колажу „Професії світу”, альбомів „Професії батьків” тощо.

Для формування екологічної культури використовую наступні види роботи: **уроки милування, тематичні екскурсії, спостереження, бесіди** (“Рослини - символи України”, “Рослини і тварини в українській пісні”, “Ми - твої друзі”), **творча гра** “Чиста криниця - цілюща водиця”, **виставки-конкурси** виробів з природного матеріалу, малюнків, виготовлення панно, створення альбому “Лікарські рослини”.

Творча програма „Азбука моральності”

Основна мета: Формувати усвідомлену потребу зміцнення духовного здоров’я в системі загальнолюдських цінностей. Формувати стійкі моральні якості, потреби, почуття, навички і звички поведінки на основі засвоєння норм та принципів моралі.

Основні завдання:

- формування національної гордості, свідомості, людської гідності;
- формування духовних цінностей засобами відповідними віковим особливостям;
- формування загальнолюдських та морально-духовних цінностей;
- виховання позитивних рис характеру (старанність, організованість, обов’язковість, шанобливе ставлення до старших, чесність, доброту, щирість, дисциплінованість);
- засвоєння норм культури поведінки, спілкування, мовленнєвого етикету, культури взаємовідносин у сім’ї;
- знайомство з неписаними законами лицарської честі.

Підсумок **роботи за програмою „Азбука моральності” здійснюється на Святі – привалі „Думай добре, погане на розум не піде”.**

Працюючи за програмою „Азбука моральності” використовую наступні **форми роботи:**

- **бесіди-збори** (“Про людей, які достойні пошани”, “Як знайти вірних друзів”, “Як с самим собою боротися”, “Як чуже добро руки опалило”, “Чи тяжко простити”, “Обов’язок – найцінніша людська якість”, “Про чуйність та байдужість”);
- **творчі конкурси, вернісажі, виставки, складання казок, віршів, оповідань** (“Де живе доброта”, “Мій пухнастий друг”, “Обережно, гілочка”, “Як що я був би ...”);
- **інсценізація казок, виховні години, уроки гарної поведінки, уроки моральності** (“Ознайомлення з Біблією для дітей”, “Правда - кривда”, “Про добре ставлення до всього живого”);
- **рольові ігри** „Правила етикету”, **трудовий десант**, операція „Книжкова лікарня”, **екскурсії**.

Тексти-замальовки. Працюючи за творчою програмою „Азбука моральності” використовую таку форму реалізації, як обговорення текстів-замальовок: “Люди”, “Рідні”, “Люблю”, “Друга мама”, “Красота і вчинок”, “Настрій”, “Розгубленість і страх”, “Правда про ворогів”, “Совість”, “Чесне

слово”, „Про віру та терпимість” тощо. В деяких випадках зміст тексту переказую як достовірну історію. Тоді між мною та моїми дітьми встановлюється особливий засіб спілкування, завдяки якому на відміну від засобів звичайної мови, історії передають акумульовану людську мудрість. Дитина співчуває внутрішній взаємодії сил добра та зла, навчається пошуку ресурсів для перемоги сил добра. Через схожість своїх почуттів з почуттями героїв, схожість вибору поведінки героя зі своїм вибором дитина стає на шлях зростання свого „Я”.

Після самостійного ознайомлення з моральною проблемою тексту-замальовки іноді я пропоную дітям познайомитися з *педагогічними ситуаціями* за подібними темами та продовжити речення „У цьому випадку я б вчинив так ...”, або випустити *класну газету*, в якій можна опублікувати *особисту думку*.

Творча програма „Азбука здоров’я”

Основна мета:

- Формувати ставлення до власного здоров’я як до соціальної цінності.
- Розвивати гармонію Тіла і Духу, Людини і Природи.

Основні завдання:

- формувати свідому мотивацію до здорового способу життя;
- прищеплювати елементарні навички загартування, дотримання режиму дня, виконання вимог гігієни та раціонального харчування, поведінки в екстремальних ситуаціях;
- сприяти фізичній розвиненості дітей.

Підсумок роботи за програмою „Азбука здоров’я” здійснюється на Святі - привалі „Секрети здоров’я”.

Працюючи за програмою “Азбука культури” використовую наступні *форми роботи*:

- *бесіди* про значення занять фізичними вправами та прогулянок на свіжому повітрі для зміцнення свого здоров’я (“Від маківки и до п’ят діти хочуть себе знати”, “Корисні і шкідливі звички”, “Щоб бути до праці готовим, треба бути завжди здоровим”);
- *діалоги* на тему “Корисні звички”, “Що таке конфлікт?”, “Бійка до добра не доведе”;
- *знайомство* з азами санітарії, фармакології, дієтології, правилами загартування (Свята „Мийдодир”, “Королева Зубна Щітка та принц Гребінець”, “Аеробіка тварин”);
- *творчі завдання* (“Видатні спортсмени України”, “Твоя Батьківщина і здоров’я”, “Поведінка і здоров’я”).

Для розвитку *спортивної етики, розвитку вміння діяти за правилами, співпрацювати у колективі* проводжу веселі естафети, рухливі ігри, змагання на санчатах, змагання “Метання снігових кульок”, „Веселі старты”, командні змагання, конкурси «Кращий бігун, кращий плавець – всяк молодець!», „Мама, тато, я – спортивна сім’я”.

Використовуючи історичний національний досвід фізичного виховання, створюю умови для формування у дітей рис лицарства і мужності, самовдосконалення Тіла і Духу: „Лицарські турніри”, „Козацькі турніри”.

Для засвоєння елементарних туристичних навичок та правил поведінки в екстремальних ситуаціях проводжу екскурсії, відвідування скелодрому, одноденні туристичні походи, далекі прогулянки та рольові ігри („Ситуації”, „Не той пропав, хто в біду попав, а той, хто духом занепав”, „Діємо за сигналом „SOS” тощо).

III. Створення комфортного виховного середовища на основі гуманізації і демократизації шкільного життя

Головним параметром особистісно-орієнтованого виховання являється виховне середовище і виховна взаємодія.

На мою думку, виховне середовище дає змогу дитині зустрітися з новими людьми, предметами, явищами. Крім того, середовище може визвати зацікавленість у учасників взаємодії до того, що відбувається навколо. Виховне середовище - простір для взаємодії його учасників, саме тут відбувається формування головних потреб людини. Тому, я намагаюсь створити в класі такий психологічний клімат, в якому панують атмосфера довіри, прийняття кожного члена таким, який він є, терпимості, дружелюбності, психологічної підтримки, захищеності. В такому середовищі дитина стає відкритою, розкутою, впевненою в собі, у неї зникає почуття страху. У дитини з'являється почуття успішності, свободи і захищеності і вона зможе вчитися любити людей, розуміти інших, бути вдячною, в неї формується потреба в саморозвитку та самовдосконаленні та повага до саморозвитку та самовдосконалення інших.

Я застосовую різноманітні форми співробітництва з учнями, відношення будую на демократичній основі, з увагою до суверенітету особистості дитини. Використовую динамічну систему доручень, систему норм, правил поведінки, традицій. Шукаю ефективні моделі стосунків у системі „Класний керівник - вихованець - дитячий колектив – батьки”.

Створюючи комфортні умови для розвитку я враховую, що мої малята мають певні особистісні якості, риси характеру, темперамент, нахили. Тому моя робота вчителя - вихователя кожен рік розпочинається з вивчення особистості учня, рівня сформованості його особистісних цінностей і орієнтацій, інтересів, соціального оточення, рівня адаптованості. Ця робота проводиться на початку і в кінці навчального року. Аналізуючи отримані результати, я орієнтуюсь на позитивні риси в кожній дитині і намагаюсь відкривати двері дитячої душі; коректую виховні завдання, планую виховну роботу з класом і кожним учнем окремо.

Для того, щоб дізнатися з чим учень щоденно приходить до школи, які емоції, почуття наповнюють його, я використовую модифікований „Кольоровий тест Фрлінга”: коли дитина приходить вранці до школи, то вибравши квадрат такого кольору, який їй до вподоби тут і зараз, вона виставляє його у віконце каси напроти свого прізвища. Наприкінці

навчального дня він виставляє другий квадрат, вибравши колір, співзвучний його внутрішньому стану. Таким чином я можу з'ясувати, який слід залишив в душі дитини цей навчальний день, спілкування з ровесниками, вчителями та намітити наступні стратегії спілкування.

Іноді, для *експрес-діагностики* емоційного стану колективу використовую вправу і пропоную кожному учневі: „Зобразити графічно свій настрій”. Такий малюнок-символ може бути сигналом того, що дитина потребує негайної емоційної або психологічної допомоги від вихователя, а може й від товариша по творчій групі. Або підкаже: дитина почуває себе комфортно. Але й цій дитині не завадить дружня підтримка, добра посмішка. Головне, що дитина сама усвідомлює свій стан і ділиться цим з учителем, що підвищує її саморегуляцію.

Кольору приділяю велике значення не тільки для експрес - діагностики емоційного стану, але й для визначення відношення до себе, самооцінки. Наприклад, пропоную дитині виразити кольоровою гамою своє ім'я («Ми такі схожі, ми такі різні»).

Розвитку почуття індивідуальності сприяє такий вид творчої діяльності, як виготовлення *книжок-саморобок*. Учням пропоную: „Якщо хочеш, вмієш, то – маж, пиши, роби ілюстрації, колаж або аплікацію”. Текст творчої роботи за розміром може бути різним, в залежності від умінь дитини виконувати таку творчу роботу. З науковим консультантом дитина обговорює її зміст, оформлення. Цікаво проходить в класі презентація цих книжок-саморобок.

Виставки саморобок, виробів з пластиліну (особливо діти люблять ліплення на тему «Фрукти», «Овочі», «Маска клоуна», «Запрошую на свій солодкий стіл», «Мій подарунок тобі»), випуск газет з улюбленими або своїми віршами, творами «Моє улюблене...» *допомагають дитині розкритися, розвинути інтелектуальні та творчі здібності, відчувати свою причетність до суспільного життя, проявити активність, пережити ситуації успіху.*

На свято День іменинника існує традиція, що кожен іменинник готує номер «Познайомлю вас з собою», це може бути гра, яку проводить з класом, пісня, вірш, театральна мініатюра – все залежить від талантів дитини. Можна при цьому використати допомогу «Групи підтримки». Ця гра має свій варіант, коли дитина знайомить інших з собою майбутнім, з своєю професією, розмірковуючи про те, чому вони її вибрали.

Безцінну роль у формуванні цілої низки позитивних рис характеру має такий вид роботи, як виготовлення подарунків один одному, це: буси, браслети з бісеру, скриньочки, об'ємні іграшки з паперу чи тканини, букети, вази, листівки до Дня святого Валентина, до Дня іменинника або просто влаштувати у класі День подарунків.

В процесі виховної роботи створюю умови для формування позитивної мотивації у дітей до різноманітної діяльності (суспільно-корисної, творчої, пізнавальної тощо), навчаю дітей брати на себе відповідальність за певну діяльність, планувати свою діяльність, шукати оптимальні засоби досягнення мети. Постійно підтримую дитину, створюю ситуації успіху.

**Формування педагогічної культури батьків,
консолідація зусиль вчителя та батьків
для створення комфортних умов життя дитини в сім'ї, класі, соціумі.**

Система виховної роботи з батьками передбачає:

- Розробку на основі діагностики плану роботи з батьками;
- Залучення батьків до навчально-виховної діяльності;
- Організацію психолого-педагогічної освіти батьків;
- Організацію соціально-педагогічної допомоги сім'ям пільгових категорій та сім'ям, які потребують особливої уваги.

Плануючи роботу з батьками проводжую вивчення сім'ї (*соціальних, психолого-педагогічних умов, тип сімейного виховання, можливості залучення батьків у виховну роботу класу*).

Виховання учня в школі і сім'ї - це єдиний нерозривний процес. Тому надзвичайно важливо, щоб учителі і батьки об'єднали свої можливості і перейшли до тісної співпраці в організації спільної діяльності з виховання дітей.

В роботі з родинами використовую такі форми роботи:

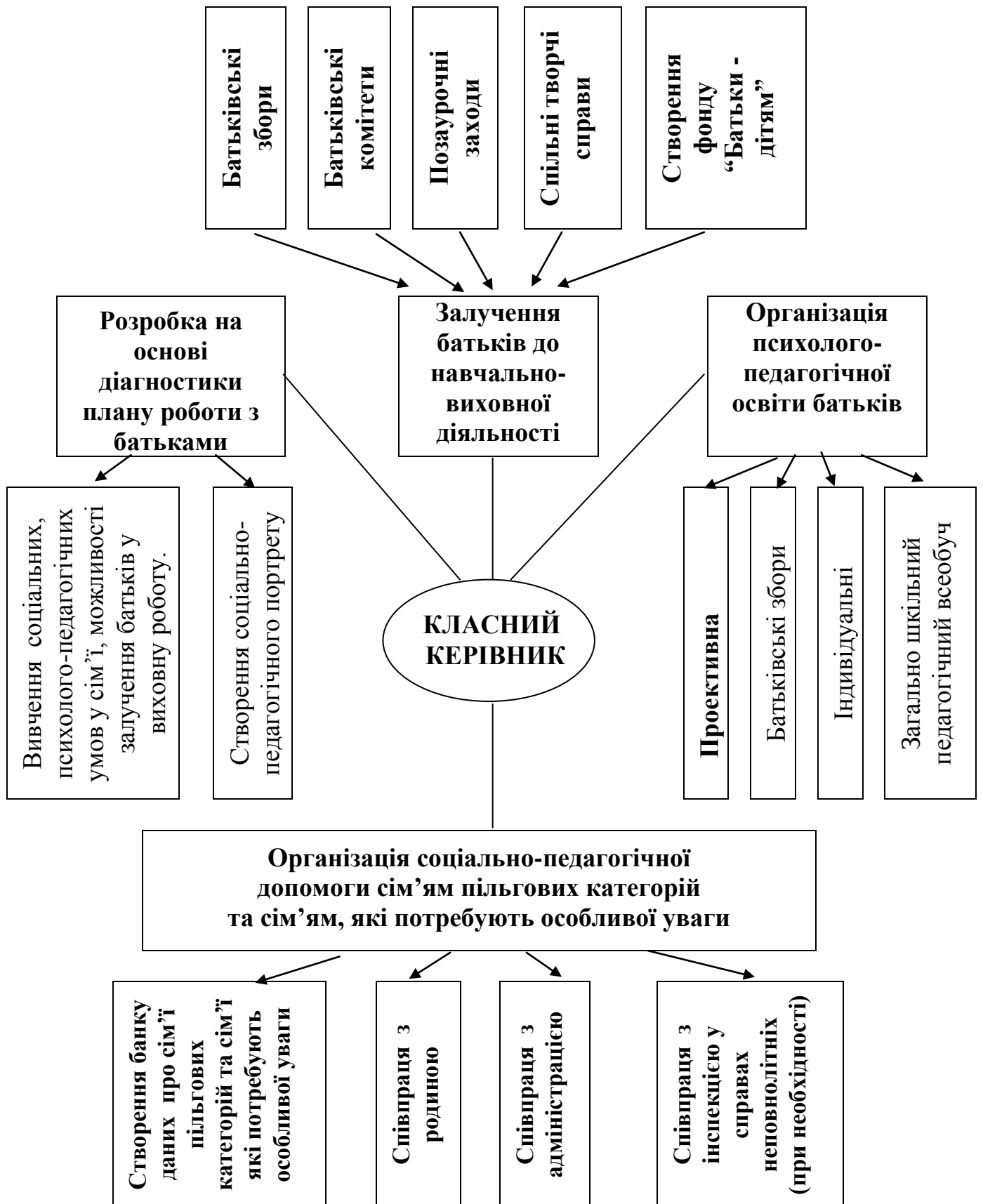
- індивідуальні (*зустрічі, бесіди, психолого-педагогічні консультації, відвідування на дому, анкетування*),
- групові (*засідання батьківського комітету, психолого-педагогічні консультації*),
- колективні форми роботи (*конференції, батьківські збори, спільні виховні заходи з дітьми, спільне відвідування культурних закладів, екскурсій, туристичні походи*) з батьками;
- добровільну діяльність (*акції "Милосердя", "Турбота", "Діти-дітям"*).

Одним з важливіших напрямів співпраці педагогів і батьків я вважаю організацію спільної виховної діяльності вчителів, батьків і учнів при наявності спільної мети. Це створює додаткові можливості для батьків у передачі свого життєвого досвіду підростаючому поколінню, сприятливі умов для виховання власних дітей, а також усіх учнів класу, згуртовує батьків, зближує вчителів, батьків і учнів, розширює і збагачує їхнє спілкування.

Метод проектів. Реалізація даного напрямку в консолідації зусиль вчителя та батьків для створення комфортних умов життя дитини є ефективною при використанні методу проектів, який сприяє:

- розвитку пізнавальної мотивації,
- творчості, самостійності,
- навчає дитину планувати свою діяльність,
- брати відповідальність за доручену справу,
- відстоювати свою точку зору;
- навчає співпраці та співдружності батьків та дітей;
- створенню комфортного середовища для життєдіяльності дитини в сім'ї, класі.

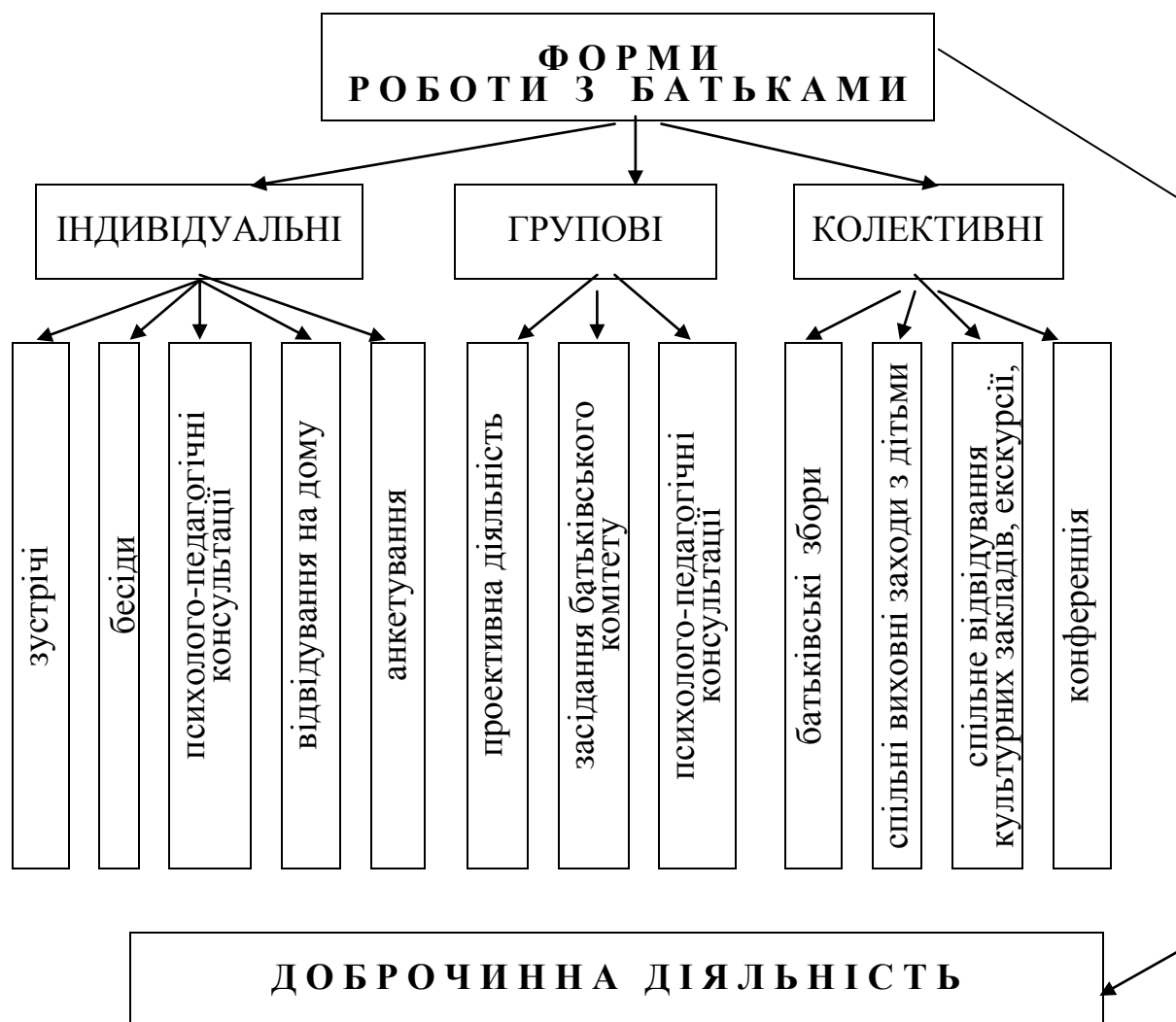
СИСТЕМА КЛАСНОГО КЕРІВНИКА РОБОТИ З БАТЬКАМИ

У взаємодії з батьківським комітетом класу здійснюється спільна робота щодо встановлення в системі „батьки - класний керівник”

стосунків співробітництва, формування педагогічної культури батьків, надання їм педагогічної та культурологічної допомоги для створення комфортних умов життя кожної дитини в сім'ї, класі, соціумі. Велика увага приділяється проведенню нестандартних батьківських зборів, педагогічному всеобучу батьків, індивідуальному консультуванню.

Батьки знайомляться з психофізіологічними особливостями молодшого школяра, їх нейродинамічними властивостями, особливостями розвитку пізнавальної та емоційно-вольової сфери. На таких зустрічах не залишаються без відповіді питання щодо створення комфортного середовища для життєдіяльності дитини в сім'ї, правильного режиму дня дитини, створення ефективної психологічної та педагогічної допомоги при виконанні домашніх завдань. В першому та четвертому класі на таких заняттях особлива увага приділяється питанню шкільної адаптації дитини в умовах кризового періоду.

Засідання педагогічного всеобучу проводжу один раз на місяць згідно плану школи. На засіданнях велику увагу приділяю проблемам сімейного виховання, знайомству з Сімейним кодексом, Законом про попередження насильства в сім'ї, Державною національною програмою „Освіта” (Україна XXI століття) тощо.

ІНТЕГРАЦІЯ ЗУСИЛЬ вчителя та виховного середовища школи у справі створення умов для ефективної соціалізації, сприяння соціальній зрілості та життєвій компетентності молодших школярів

Працюючи за цим напрямком я намагаюсь залучати учнів в роботу позакласних та позашкільних закладів.

Плануючи роботу я використовую можливості оточуючих нас установ: організую зустрічі батьків і дітей з представниками позакласних та позашкільних виховних закладів, керівниками гуртків та секцій.

Діти мого класу відвідують музикальну школу, гурток м'якої іграшки, клуб бального танцю, музикально-драматичний гурток, спортивні секції.

В процесі виховної роботи я використовую їх розвинені творчі здібності у класних заходах. Це, я вважаю, сприяє розвитку соціальної компетентності.

Важливою ланкою в створенні виховної системи класу я вважаю планування виховної роботи. Воно здійснюється на принципах зазначених вище, спрямовано на виконання основних виховних завдань класу, має конкретні терміни, відповідає віковим та особистісним особливостям даного колективу.

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ТА ДІЄВІСТЬ

Описана вище система виховної роботи класу:

- сприяє гармонійному розвитку особистості, враховує багатогранність і цілісність природи дитини;
- сприяє зв'язку з історією свого народу, його мовою, культурними та побутовими традиціями;
- упорядковує діяльність класу (відповідність змісту, обсягу і характеру виховної роботи, можливостям та умовам класу);
- координує усі виховні заходи; їх педагогічну доцільність, необхідність і достатність;
- узгоджує плани; забезпечує чіткій ритм і чітку організацію шкільного життя;
- врахування вікових та індивідуальних особливостей дитини;
- створює умови для спільної виховної діяльності вчителів, батьків і учнів при наявності спільної мети;
- соціально орієнтує особистість на головні загальнолюдські цінності;
- розвиває самосвідомість, тобто сукупність уявлень про себе, на основі яких дитина будує свою поведінку і взаємини з іншими людьми;
- формує відповідальність, гуманізм, людяність, милосердя.;
- забезпечує комфортний психологічний клімат в класі, гуманний стиль відносин, соціальну захищеність дитини, внутрішній комфорт, емоційну насиченість життя колективу класу;
- створює умови для розвитку творчих здібностей і нахилів;

За допомогою системи у дітей формуються позитивні риси і якості, адекватне самосприйняття та позитивний «Я-образ», конструктивне ставлення

до себе та до інших. Їм притаманна здатність до самореалізації, вміння будувати ефективні взаємини, соціально-орієнтована комунікативність.

Організація виховної роботи в класі за даною системою на протязі 8 років дає позитивні результати.

Мої вихованці легко адаптуються до умовам школи другого ступеню, є активними членами шкільного дитячого об'єднання учнів 5-8 класів „КРУГ”, проявляють ініціативність, самостійність, уміння спілкуватися. Їх характеризує працелюбність, доброзичливість, милосердя, вміння будувати толерантні стосунки з однолітками, дорослими, в соціумі.

Отримані результати дають можливість стверджувати, що дана виховна система класу сприяє розвитку особистісної зрілості та життєвій компетентності особистості учня першого ступеню. Особистісні набуття допомагають моїм вихованцям не розгубитися в мінливих умовах життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Акімова О.В.* Розвиток самодостатньої особистості, її соціалізація. // Наша школа. - 2006. - №2-3.
2. *Амонашвили Ш.А.* Гуманно – личностный подход к детям. – М.: Институт практической психологии.- 1998.
3. *Амонашвили Ш.А.* Психологічні основи педагогіки співробітництва .- К.:1991.
4. *Бех І.Д.* Виховання особистості: У 2 кн. - Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико – технологічні засади: Навч. – метод. видання. – К.: Либідь, 2003.
5. *Бех І.Д.* Особистісно – зорієнтоване виховання: наук. – метод. Посібник. – К.: ІЗМН, 2004.
6. *Бухлова Н.* Навчаємо вчитися. Діагностика і формування самоосвітньої компетентності учнів. „Шкільний світ”.
7. Виховання моральності підростаючого покоління :Наук. – метод. Посібник. За ред. Чорної К.І. – К.: Богдана, 2005.
8. *Гловацька С.* Впровадження інновацій у виховну систему школи // Завуч. – 2000. - №20-21.
9. Гра – справа серйозна / Упоряд. В. Зоц. – К,: Ред. загальнопед. газ., 2003. – (Бібліотека “Шкільного світу”).
10. Дитина у кризовому соціумі: як її розуміти і виховувати / Упоряд. Л. Шелестова. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2004. – (Б-ка «Шк. світу»).
11. *Єрмаков І.Г.* Педагогіка життєтворчості: орієнтири для ХХІ століття. – Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: Науково – методичний збірник. – К.: Контекст, 2000.
12. *Єрофєєва Л.А.* Особистісний підхід до дитини. // Наша школа. 2003. - №6.
13. *Кащицька Л.Л., Ситник Г.І.* Виховна система класу. Методика забезпечення діяльності класного керівника. Рівне, 2001.
14. *Кащицька Л.Л.* Педагогічне управління сучасним виховним процесом. Навчально – методичний посібник. Рівне, РОУППО - 2002.

15. *Краснов Ю.* Освіта як гуманітарна технологія. – Відкритий урок. - 2004. - №19 -20.
16. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України, № 33, 2002.
17. *Посталовский И.З.* Век XXI – практика воспитания. Педагогическая технология XXI века. Одесса, 1998.
18. *Прокопечко Л.Я.* Школа духовності. // Наша школа. 2002. - №3.
19. *Фопель К.* Как научить детей сотрудничать? Практическое пособие /Пер. с нем.В 4-х т. Т.3. - М.: Генезис, 1998.
20. *Хуторской А.* Ключевые компетенции как компонент личностно – ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2003.- №2.
21. *Черній Н.Б.* Формування громадянина України. // Наша школа. - 2002. - №5.
22. *Чернишова Р., Андрюханова В.* Мета сучасної школи - компетентність// Директор школи. Україна. - 2001.
23. *Чешенко О.І.* Виховна робота в сучасній школі. // Наша школа. 2004. - №4.
24. *Чешенко О.І.* Класному керівнику 5-го класу. // Виховна робота в школі. - 2006. - №1.